

ipsis habuit, similitudine Aquilæ, dicens; *sicut Aquila provocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans, expandit alas suas, & assumpsit eum, atque portavit in humeris suis; vel ex ipsis vulgaribus rebus, quomodo ipse Christus assimilavit Verbum Dei semini, quod seminavit homo in agro suo.*

Cavendum, ne similitudines indecenter, & viliter afferantur; alioquin risum, & non frumentum in auditoribus excitabunt.

DE EXEMPLIS.

412 *U*ltimum, quamvis non infirmum locum in sacra concione obtinent exempla: plurimū enim valent ad movendum auditorum animos. Sumenda autem sunt præferrim exempla ex historiis sacrī Sacrae Scripturæ, vel ex Vitis Sanctorum, & Sanctorum, vel ex mirabilibus à Deo patratis in peccatoribus, sive ad ostensionem misericordiæ suæ, sive justa vindictæ: dixi *Præfertim ex historiis sacrī*; nam historiæ prophane, quæ ex vitiis gentilium, vel mundanorum virorum desumuntur, quamvis aliquando pro qualitate materiae, de qua agitur, probæ sint: non tamen ita frequenter, sed parcè eis uti debet Sacer Orator.

Historia verò naturalis, quæ ex ipsa natura sumitur, & proprietatibus rerum visibilium à Deo creatarum, non inservit ad exempla, sed valde utilis est ad verbum Dei comprobandum per similitudines, comparationes, & per argumentationem à minori ad maius.

413 Advertenda autem sunt quinque, 1. Quod quamvis utile sit aliquando, etiam Sanctorum peccata, & errores, ad humanam ostendendam infirmitatem, & excitandam spem in magnis peccatoribus, in memoriam revocare, haud tamen ita frequenter illa commemorare debemus, ne auditores inde licentia occasionem sumant, & erudiantur ad excusandas excusationes in peccatis.

2. Ne insipidis descriptionibus circumstanciarum loci, temporis, vel prærogativarum persona, vel alterius rei, quæ afferatur in exemplo, detineatur oratio, ut describendo pulchritudinem, indumenta, & similia, cùm naturaliter ipsa historia producta fructum affere possit.

3. Ne colloquium inter personas historiæ inducatur, nisi ipsa historia verba præbeat vel probabilissime inferatur.

4. Ne ita breve exemplum sit, ut cor penetrare non valeat, nec ita longum, ut tedium auditores afficiat.

5. Quod à fabulis poetarum sacer Orator abstineat, vel adeo parcè illis utatur, & breviter, ut ferè nihil sit, quando scilicet aptissimè cadant, & in talibus circumstantiis, ut pro antidoto essent, non tamen professionem redderent; non enim benè Arca Testamenti, & Idolum Dagon convenientiunt.

CAPUT IV.

De Causa formalis.

Quomodo debeat concio formari?

414 *O*mnia orationum genera, & quæ è Rethorici efformari possunt, ad tria principaliter reducuntur, & sunt: *De monstrativum* videlicet, *Judiciale*, & *Deliberativum*. Genus *Demonstrativum* est illud, in quo laudatur, vel vituperatur: *Judiciale*, in quo accusatur, vel defenditur; & *Deliberativum*, in quo persuadetur. Genus *Demonstrativum*, habet pro objecto præteritum, & honoratum: *Judiciale* præsens, & justum: *Deliberativum* verò futurum, & utile.

415 His autem tribus generibus addi potest quartum, quod vocatur *Doctrinale*, & constitut tantum in edocendo veritatem & in declarando textus, leges, & præcepta, unde quilibet concio in uno ex his generibus potest ab Ecclesiastico Oratore efformari.

GENUS DEMONSTRATIVUM

416 *S*olūm consistit in narratione; unde concio in genere demonstrativo tunc fit, quando enarrantur mysteria fidei, vel virtus Sanctorum, aut Tyrannorum; atque hominum impiorum facinora. In quo genere observanda sunt ea, quæ à Legistis observantur, contenta in illo versu:

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

V. Gr. si sermo sit de aliquo Sancto, 1. memorare debet, *Quis fuerit*, scilicet ejus nomen, parentes, & patriam, 2. *Quid egerit* in toto virtute sua cursu, nimis exercita virtutum, heroicæ actiones, prodigia, & miracula, 3. *Ubi ea omnia patraverit*, 4. *Quibus auxiliis*, videlicet miracula, in virtute Nominis Jesu, vel signo Crucis, vel invocatione Beatae Mariae Virginis, aut alterius Sancti: Exercitia verò virtutum, auxilio Dei, medio S. Orationis &c. 5. *Cur*, seu ad quem finem ea omnia egredit, scilicet ad majorem Dei gloriam, sa-

lu-

litem animæ suæ, & aliorum utilitatem, nisi in genere demonstrativo, *Confirmatio*, & *Confutatio*, probationi subjecta est & in ea continetur; is etiam, qui amplificat quodammodo probare videtur. Et tandem *Proœmium*, seu *Exordium*, & *Epilogus*, seu peroratio, admonitionis, & intelligentia causa adhibentur; quod hanc semper necessarium est agendum, præfertim in re facilis, & nota: unde omnes orationis Ecclesiasticae partes ad duas necessarias reduci possunt, quæ sunt *Propositio*, seu propositum, & *Probatio*: quoniam verò regulariter exorditur sacer Orator, aliqua etiam de exordio tangam.

EXORDIUM

421 *S*eu Proœmium, est institutum, ut auditores dociles, attenti, ac benevoli reddantur. *Dociles* auditores reddet Orator, si recto ordine se dicturum, & argutas quæstiones omnifurum, interdum pollicebitur; *Attentos*, si dixerit, se de salute animarum sermonem habiturum, & quod ipse Deus docuerit, aut Sancti Patres scripserint, enucleaturum. *Benevolos* tandem, si neque inanis gloria cupiditate, nec avaritia, sed zelo Dei, & animarum salutis, dicendi munus assumptum se protestabitur.

Debet tamen exordia modesta esse, seu veracula, gravia, & brevia: *modesta* quidam seu *veracula*, quatenus scilicet numquam Prædictator, aut raro, si necessitas cogat, se ipsum laudet, vel de se ipso loquatur, sed humilitatem ex orationis principio præferat: *Grave* item esse debet *Exordium*, aliqua videlet præclara sententia illustratum, propriis verbis, & mirthemotiosis, quod dicendum est, exprimens. Et *Breve*, ut ab omni vanitatis suspicione alienus esse judicetur.

Quantum ad loca Exordiorum. Exordia duxi potissimum vel à re ipsa, de qua agitur, seu ex ipsis orationis visceribus, vel ab Auditoribus, vel à loco; vel à persona ipsius oratoris; vel à similitudine; vel ab exemplo; vel à sententia sacræ Scripturæ. Majorem etiam vim habent si acutinæ, aut novitate auditorum mulcent aures. Nonnumquam etiam ex abrupto ordiendum. Ad hoc Ecclesiasticos Oratores moneo, ut copiam sibi Exordiorum, & Epilogorum è Sanctis Patribus colligant, ut facilius, atque utilius ex tempore dicant.

420 *S*eptem enumerare solent Rethores Orationis partes: & sunt: *Præmium*, *Narratio*, *Probatio*, *Confirmatio*, *Confutatio*, *Amplificatio*, & *Epilogus*. Hac tamen partium distinctio non ita Ecclesiasticum Oratorem adstringit, ut illæ omnes necessaria arbitren-
tur. *Narratio* namque non est semper necessaria, nisi in genere demonstrativo, *Confirmatio*, & *Confutatio*, probationi subjecta est & in ea continetur; is etiam, qui amplificat quodammodo probare videtur. Et tandem *Proœmium*, seu *Exordium*, & *Epilogus*, seu peroratio, admonitionis, & intelligentia causa adhibentur; quod hanc semper necessarium est agendum, præfertim in re facilis, & nota: unde omnes orationis Ecclesiasticae partes ad duas necessarias reduci possunt, quæ sunt *Propositio*, seu propositum, & *Probatio*: quoniam verò regulariter exorditur sacer Orator, aliqua etiam de exordio tangam.

PROPOSITIO.

422 Post Exordium, utatur Ecclesiasticus Orator propositione illius rei, quam demonstrare intendit: ad quam propositionem tria necessariò exiguntur, 1. Quod sit una, ita ut omnia, quæ in Concionatione dicentur, sive probando, sive amplificando, sive confutando, &c. ad unam conclusionem principalem reducantur; alioquin si propositio non erit una, neque concio una erit, sed multiplex, v. g. de jejunio fieri possunt quamplures propositiones, ut quod jejunium sit monitorium: quod sit satisfactorium, quod sit antiquum &c. quæ sunt plures propositiones. Dicitur autem propositio una, quando unum habet subiectum, & unam passionem, 2. Quod sit Catholica, videlicet consona fidei, & Sanctæ Matris Ecclesiæ locutioni. 3. Quod sit popularis, quæ scilicet populorum infirmitati, aut moribus sit accommodata.

Ad orationem disponendam inservit propositionis divisio; sed cavendum est, ne ita instrumento dividendi delectetur Orator, ut confusionem potius patiat, quam memoriam consulat. In tria igitur, vel ad summum quatuor capita, seu puncta, est propositio dividenda.

Exemplum sit propositio: *Jejunium est uite anima*: hæc propositio potest dividi in illa quatuor ab ipsa Ecclesia enumerata, nempe quod *jejunium viua comprimit, mentem elevat, virtutem largitur, & conforta premia*. Ex quo patet, quod partes, in quas propositio dividitur, habere debeant inter se aliquem nexus, ita ut omnes ad illam unam propositionem reducantur.

DE ARTE INVENIENDI PROPOSITIONEM.

423 Ars inveniendi propositionem est, Sacram Scripturam diligenter perlegere, & ponderare, germanumque illius sensum, & non extortum inquirere, ac juxta illum firmas & æternæ veritatis Maximas efformare, quibus utetur prætemporis opportunitate. Et ubi sensus literalis haberi non potest, ad alios sensus est recurrendum.

Juvat sacros Expositores, factorumque Concionatorum argumenta, ac materiarum indicies pervolvere, & imitari.

Sed illud per maximè proderit ad firmiores profundi resque propositiones inveniendas, ad Orationem mentalem configere, atque in ea exerceti: in hac enim ipse Spiritus Sanctus

mentem interius illuminat, & profunda Cœlestium Mysteriorum arcana revelat. In hac quippe schola Sancti Patres, scientia haud humanitùs acquista, sed potius divinitus infusa, tot solidas veritates, & inconclusas doctrinas didicere, totque volumina conscripsere.

EPILOGUS,

424 **S**eu Peroratio, est terminus orationis. Terminatur sèpè sermo sine commotione, præsertim quando sententia aliqua explananda è sacræ litteris sumitur, ut fecit S. August. in sermonibus ad populum, dicens: *Hac retinete, huic fidei animas vestras subjuge, à Christo Domino præmia consecuturi Cœlestis Regni.*

Utile tamen est, sèpè cum aliqua commotione animi orationem concludere: commotionis autem Christianæ quatuor sunt species, scilicet *Timor, Spes, Dolor, seu poenitentia, & Laetitia*: hinc, ut auditorum animos excitet, poterit hoc loco Ecclesiasticus Orator sibi praescribere, videlicet, ut ab illecebris Diaboli, à Mundi amore, à domestica voluptatum tyrannide illos abducat; aut ipse pro auditoribus poenitentibus loquatur, aut faciat eos interdum orantes, atque deprecantes: aut deploret, deprecetur etiam cum lacrymis non longa tamè oratione, cùm nil citius arescat, quam lachryma.

QUO ORDINE DISPONENDA SIT CONCIO.

425 In principio sermonis, seu in Exordio Ecclesiasticus Orator, de quosibi dicendum sit, proponet: deinde, quod propositum fuit, explanabit; definitione utetur, divisione, rerum distinctione; brevem nosnumquam rationem subjeciet, exemplo, & similitudine rem declarabit; breviter interdum digrediatur, ita tamen, quod unde deflexit oratio, eo iterum redire significet; concludat interdum siugulis argumentis, nonnumquam pluribus explicatis. Quæ explicaverit, cum iis quæ sequuntur, conjunget, ad ea insensibiliter transiens; & tandem pro ultima conclusione ferventiora, & magis penetrantia adhibeat verba, interdum apposite, breviter recapitulando discursum, ut melius in audientium memoria permaneat. Talem etiam adhibeat methodum: ut à principio usque ad medium concionis auditores instruat; ac deinceps usque ad finem moveat; & pios affectus ultimo loco exicit.

DE

DE PERSPICUITATE ORATIONIS ECCLESIASTICÆ.

426 Perspicuitas Orationis in hoc consistit, quod Ecclesiasticus Orator utatur in dicendo verbis, & nominibus magis propriis, ac communibus, quæ videlicet communis loquendi usu recepta sunt; non autem obscuris vocabulis, vel translatis, quæ non versantur in usu: quomodo enim persuadere poterit, si non intelligatur? Excipe tamen ea quæ propriis vocabulis explicata; sine verecundia, vel horrore audiri nequeunt, ut sunt quædam corporis partes, & etiam aliqua peccata nefanda, quorum nomina propria omnino sunt supprienda, & circumlocutione explicanda.

QUOMODO PRÆDICARI DEBEAT?

427 Ad hoc ut Prædicatio Verbi Dei sicut suum sortiatur, sex præsertim requiruntur, idest *Divini auxili imploratio, Decor Prædicatoris, Judicium in dicendo, Emendata locutio, Pronunciatio, & Altio*.

DE IMPLORATIONE DIVINI AUXILII.

428 Principium elocutionis, & totius Ecclesiastica eloquentia à divini auxilii imploratione sumendum est: quis namque audiat de Deo sine Deo fari, aut de divinis sine ope divina tractare? Idcirco, nisi meditatione præcedente, & precibus ad Deum fusis, nemo debet ad verbum Dei enunciandum assurgere, ne aliquando divino destitutus auxilio, præclarissimum hoc munus dedecoret. Hora ter etiam, ut nisi prius coelesti pane refectus, Angelicum hoc ministerium non subiret.

DE DECORE SERVANDO.

429 Nonnullæ præscribuntur leges, ut Decorem Prædicatoris, tum Prædicationis servetur. 1. Requiritur, quod vita Oratoris ab Oratione non discrepet, ne de ipso dictum Salvatoris, Matth. cap. 23. verificetur: *Hi sunt, qui dicunt, & non faciunt*; neque enim faciliter persuadet Orator, si illud, quod verbis docet, moribus contradicit.

2. Ne unquam falsum dicat, vel mendacia proferat, nec etiam si speret inde animas omnes peccatorum ad poenitentiam se posse convertere: Deus enim nostris mendaciis non eget.

3. Ne auditoribus aduletur, eos variis epithetis, & titulis frequenter laudando; quamquam aliquando, si suo loco, & tempore adhibeantur, aliquid valent: sed parcè illis utendum est; aptius enim esset appellare fratres, & sorores in Christo, animas à Deo benedictas, ani-

Examen Ecclesiast.

mas Christianas, populum Dei, filios charissimos, dilectissimos auditores, & similibus.

4. Nec se ipse jactet, aut suas res pulcherrias non anteā auditas se dicturum pollicendo, vel narrando se in aliis locis dixisse, & admirationem concitasse.

5. Tandem, ne supervacaneis & inutilibus verbis tempus conterat.

DE JUDICIO IN DICENDO.

430 **J**udicium, seu Prædicatoris providentia in hoc consistit, quod prius diligenter inquirat mores, & præcipua vita illius Civitatis, Oppidi, aut loci, ubi est concionatus, ad hoc, ut pro diversitate morborum opportuna adhibere possit medicamina; non enim eadem ubique collyria sunt applicanda: similiter concionem suam ad ingenium & conditio nem audientium accommodare studeat: sicut enim non decet pauperes, vel rusticos objurgare de opiparis epulis, & de vestium pompa: ita neque decet ad ignaros ea, quæ intellectu difficultia sunt, prædicare. Attendere igitur debent concionatores prius statum & conditio nem audientium, atque circumstantias alias loci, temporis, &c. ne dicatur eis illud Jerem. Thren. cap. 4. *Parvuli petierunt panem, & non erat, qui frangeret eis.*

DE EMENDATA LOCUTIONE.

431 Mendata locutionem in concionatione commendat N. Seraphicus P. S. Franciscus Fratribus suis in 9. cap. Regula his verbis: *Moneo quoque, & exhortor eosdem fratres, ut in predicatione, quam faciunt, sine examinata, & casta eorum eloqua, ad utilitatem, & edificationem populi.*

Ad hoc igitur, ut emendatè loquatur Ecclesiasticus Orator, hæc observare debet. Caveat, 1. Ne solœcismis ac barbarismis auditorum aures offendat.

2. Neverbis jocosis, vel facetus risum excitantibus, aut minus honestis sermonibus, vel descriptionibus, obscenitatem potius, quam pietatem sapientibus, aut fabellis, vel sonniis utatur, ne fructum animarum amittat, & suspicionem præbeat de se ipso.

3. Ne fati, fortuna, fortunii nomina, aliae que id generis ab Ecclesiæ usu jam pridem explosa, frequenter usurpet. Neve Deos, vel Deas, nisi improbando, vel deridendo gentilium fatuitatem, appellare audeat, quos illi tanquam Deos veneravere.

4. Ne annicularum adhibeat proverbia.

5. Ne prædicet miracula falsa, vel incerta, ut prophetias per Sacram Scripturam non approbatas, & à fortiori à se ipso temerè excogitatas: dicendo, Deum, vel Christum locutum

Tt 3 ful-

fuisse; quod execranda hypocrisis est. De istis enim conqueritur Dominus, Ezech. cap. 13. dicens: *Va prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum, & nihil vident.*

6. Ne historias narret, vel explications Scripturæ adhibeat, quæ ex apocryphis Scriptoribus sunt desumptæ.

7. Ne Prælatis Ecclesiæ, vel Religiosis, aut Ecclesiasticis detrahatur, vitia eorum nominatim propalando, sive verbis expressis, sive æquivalentibus. Dixi *nominatum*; quia licetum est Concionatori generalibus verbis, vitia etiam Prælatorum, & Ecclesiasticorum dulciter reprehendere. Et quod dixi de personis Ecclesiasticis, etiam de secularibus est intelligendum: cum hoc tamen discrimine, quod numquam de perversis quorumdam Prælatorum, vel Sacerdotum moribus agat, quin etiam de Prælaturæ, vel Sacerdotii dignitate, & auctoritate multa dicat.

8. Quod in vitiis reprehendendis à contumelias, injuriis, & execrationibus se abstineat; non enim ad rixandum, sed ad monendum, sacer Orator pulpitum ascendit: *v. tom. I. verb. contumelia.*

9. Quod numquam de Prædestinatione loquatur, quin aliqua de libero hominis arbitrio attingat.

10. Quod numquam matrimonium ita laudet, ut virginitatem ei non anteponat.

11. Ne contra piam, & communem sententiam de Immaculata B. Mariae Virginis Concepcione aliquid dicere, vel disputare audeat.

12. Ne alicujus Sancti Patris sententiam temere refutet.

13. Ne singulares quasdam opiniones (ut ceteris doctior videatur) in medium afferat, sed tantum illas, quæ non sunt ab Ecclesiæ usu & consuetudine alienæ, & quæ cum probatis Ecclesiæ Doctoribus sint consentaneæ, proferat.

14. Ne civiles Magistratus, vel Dominantes, vel Rectores Civitatum, & locorum appetius objurget; sed si aliquando opus erit, pie admoneat.

15. Ne iratum se ostendat, eo quia aliquando corona frequentium auditorum ipsi deficit.

16. Tandem, quod in universum ab illis verbis abstineat, qua decorem orationis, vel Oratoris minuant, aut tollant; vel admirationem, scandalum, dissipationem, jurgia, errores, & similia in audientibus causare posse; sed sapienter, clare, humiliter, modestè, & cum prudentia loquatur, ut decet Sacrum Oratorem.

DE PRONUNCIATIONE.

432 **P**ronunciatio, quæ est maxima artis oratoria pars, in idiomate, & vocis moderatione consistit.

DE IDIOMATE.

433 **U**NUSQUISQUE (regulariter loquendo) in illo idiomate, ac in ea lingua, in qua natus est, prædicare debet, ut majorem, atque uberiorem fructum ex sua prædicatione auditorum animæ percipiant; maximè in propria Regione, ubi aliena lingua non ab omnibus universaliter percipitur: caveat tamen vocabula nimis rudia, & aspera, quibus scilicet genus infimæ plebis, & mulierculæ uti solent: sed nobiliora eligat, & perpolita, quæ videlicet à viris doctis, & civilibus communiter adhibentur.

Dixi: *Regulariter loquendo*; quia si in aliena Regione prædicet, & præsertim ubi nativum idioma minimè percipitur, vel pro vili habetur, tunc studere debet in idiomate communiori, & magis accepto prædicare, quod est v. gr. in Italia idioma Etruscum cum pronunciatione Romana.

DE MODERATIONE VOCIS.

434 **V**ocem debet ita Ecclesiasticus Orator moderari, ut ab oratione non discordet; sed rebus, quas tractat; vox sit accommodata: aliud enim vocis genus, nempe acutum, & concitatum, requiritur ad exprimendum zelum Dei: aliud, scilicet humile, & demissum, ad consolandum peccatores timore propriæ conscientiae perterritos. Ad exprimendum gaudium, vox esse debet lenis, & remissa. Ad dolorem animi manifestandum, vehemens quidam, & gravis sonus vocis requiritur.

Itaque non debet Orator immoderatis vociferationibus uti, ubi remissa vox requiritur, & lenis; neque uti leni, & remissa voce, ubi aliqua facessit asperitas, ne frigida evadat oratio; similiter quamdam vocis molitatem, vel magnitudinem non affectet: nimiam in dicendo tarditatem, & celeritatem effugiat. Et tandem omnem cantilenam vitare. Rudeat, sed solum familiarem, liberam, & naturalem dicendi formam adhibeat; cavearque ne uno semper vocis fono tota constet oratio.

DE

DE ACTIONE.

435 **A**ctio Oratoris, quæ est individua pronunciationis comes, & complementum, in motu & gestu corporis sita est: debet ergo Ecclesiasticus Orator eo modo, quo vocem, gestum rebus accommodare, de quibus tractat: oculi sunt præcipui pronunciationis comites, quorum intensione, & remissione, conjectu, & hilaritate, affectiones exprimuntur.

In gestu itaque & motu corporis hæc Concionator cavere deberet: scilicet, ne eodem semper gestu, neque manu eodem modo composta, neque semper eadem vultus moderatione utatur. Ne pulpitu manibus percussiat, nisi quando rei magnitudo poscit. Ne per pulpitu cursit, vel saltet. Ne in pulpito unquam corpore innitatur, vel medium corpus demittat; sed rectus stet, aut sedeat. Ne, quando maximè commovere studet, oris speciem immutet, quod risum potius, quam commotionem excitat, nec labia lambat, vel

mordeat. Ne caput in latus inclinet. Ne superciliosa contrahat, deducat, vel remittat. Ne humeros attollat, nec rursus contrahat. Ne brachium tanquam gladiator immoderatè projiciat, quamvis moderatè projectum sit telum orationis, quo interdum feriuntur animali. Ne sinistram jactet, nisi in maximo sermonis calore. Ne manum supra os, vel oculos immediatè ponat, nec demittat infra petitus. Ne manus ad femur apponat, nisi raro, cùm ad indignationem movere voluerit. Ne pede supplodat, nisi cùm de rebus maximis agit. Ne digitorum gestum indecorum adhibeat: nec ipsorum argutiis utatur. Ne crebro expuat, vel tussiat, nisi necessitate coactus.

Alia indecora similia fugiat, studeatque, ut actio sit libera, ac naturalis, non affectata; item nobilis, generosa, & spiritu plena, sancta, continens, & sine præcipitatione: quod rotorum facillimè consequetur, si in principio suæ exercitationis in hac arte concionandi peritos Magistros consulat, à quibus etudiatur, & corrigatur.

